

UNA MONEDA COMMEMORATIVA PROCEDENT DE LA VIL·LA ROMANA DE MAS GUSÓ, BELLCAIRE D'EMPORDÀ.

JOAQUIM TREMOLEDA i TRILLA*
JOSEP CASAS i GENOVER*

LA TROBALLA.

Mas Gusó o Puig Moragues, un jaciment de gran interès localitzat ara fa una quinzena d'anys al nord del terme de Bellcaire d'Empordà (fig. 1 i 2), ha proporcionat, en el decurs de les campanyes d'excavacions de 1995, una seqüència estratigràfica que permet documentar l'ocupació del petit turó des d'almenys el s. VI a.C. fins a inicis o primera meitat del s. III de la nostra Era. Segurament la part més interessant és la que correspon als estrats indígenes; es tracta d'un establiment agrícola que va sofrir diverses modificacions i remodelacions que encara no es copsen prou bé, en els segles VI i V a.C., i presenta una continuïtat fins a la segona meitat del s. II a.C., moment en què fou abandonat l'establiment ibèric i substituït per una vil·la romana, bona part de la qual pot ser datada en aquest període tardo-republicà, amb successives remodelacions i ampliacions altoimperials, entre les quals cal remarcar un petit edifici termal de la segona meitat o finals del s. II d.C. Pel que sabem actualment, la vil·la es va abandonar definitivament dins la primera meitat del s. III.

* Conjunt Monumental d'Empúries, Museu d'Arqueologia de Catalunya

* Col·laborador del Centre d'Investigacions Arqueològiques, Museu d'Arqueologia de Catalunya

La moneda commemorativa sobre la qual se centra aquest estudi va ser, probablement, la primera troballa que es va fer en el jaciment. No sabem encara en quin moment exacte es va produir, però sembla que es pot situar entre vint i trenta anys enrere, i va ser de manera absolutament casual mentre es conreava el camp en el qual hi ha soterrada la vil·la romana.

Tractant-se, d'una banda, d'un camp que sempre ha estat en conreu i, de l'altra, d'un petit turó central en el qual s'havia acumulat sorra de manera natural, la part superior del jaciment —que correspon a les estructures de la vil·la romana— ha sofert diverses destruccions amb els treballs agrícoles i mentre es va treure sorra per a la construcció. L'anivellament d'alguna part de la finca tampoc ha contribuït gaire a preservar les antigues estructures, ans el contrari. És difícil, per tant, conèixer l'indret exacte on va aparèixer la moneda, i més encara saber el context cronològic original. És, en definitiva, una troballa de superfície, com ho són els centenars d'esquerdissos de ceràmica escampats per la finca.

Des de la seva troballa, l'objecte es conserva al mas Gusó com una autèntica joia familiar. A l'amabilitat del seu propietari i conservador, el Sr. Joan Gusó, devem la possibilitat de fer l'anàlisi d'aquesta peça tan interessant i única a les nostres contrades, així com les facilitats de tota mena que han fet possible dues campanyes d'excavacions en el jaciment, els anys 1987 i 1995, que preveiem continuar en el futur¹.

DESCRIPCIÓ DE LA PEÇA I PARAL·LELS.

Aquestes monedes no duïen marques de valor i és impossible donar-los denominacions específiques, per aquesta raó. La catalogació de les monedes es fa donant la mesura del diàmetre en mil·límetres, per tant, ens haurem de referir a la nostra com *Æ* 35, és a dir, un bronze de 35 mm, generalment no es dóna el pes —que en el nostre cas és de 32,100 gr.—; això suposa un problema, ja que sovint monedes de diàmetre petit podem pesar més que d'altres de gran diàmetre (Sear, 1982, pàg. xxii).

¹ Hem d'agrair ben sincerament la col·laboració i l'interès dedicat a l'estudi d'aquesta moneda per part del Sr. A. Cobos i per la Dra. M. Campo, ja que sense els seus comentaris i referències difícilment hauríem pogut identificar correctament determinats elements lingüístics i numismàtics.

ANVERS: Bust llorejat i barbat, a la dreta, amb cuirassa vista de front i decorada sobre el pit amb dues Victòries alades coronant un cap.

Llegenda grega: ΑΥΤ ΚΑΙC Λ ΑΥΡΗΑΙΟC ΟΥΗΡΟC CEB (fig. 4).

Podem veure, per tant, que a l'anvers de la moneda hi consten els títols i el nom del personatge, estructura basada en les fórmules usades per les ceques de Roma (Sear, 1982, pàg. xi), que podem desglossar de la següent manera:

- ΑΥΤ(ΟΚΡΑΤΩΡ), equivalent a *IMPERATOR*.

- ΚΑΙΣ(ΑΡ), *CAESAR*. Sobre la forma de pronunciació del diftong *ae*, alguns gramàtics comenten que els que vivien al camp pronunciaven només *e* (*Cecilius* per *Caecilius*); *Terentius Scaurus testimonia que al segle II, hom entenia encara e en aquest diftong allà on antigament s'escribia una i, així el nom de Caesar es transcribia en grec amb la forma Kaisar* (Marouzeau, 1955, pàg. 23).

- Λ(ουκιοϛ) ΑΥΡΗΑΙΟϛ ΟΥΕΡΟϛ, el nom, apareix abreujat amb la "lambda" com a inicial del nom llatí *Lucius*, després desenvolupa totalment *Aurelios Veros*. Respecte al cognomen podem veure com en grec, per aconseguir fonèticament la reproducció de la *V*, quan encara no s'usava com a consonant, han de crear la ficció amb *Ou*, tal com es documenta també a *Oualens* o *Ouario*. Aquest caràcter era desconegut en llatí i el caràcter *v* va sorgir de l'escriptura uncial (Marouzeau, 1955, pàg. 23). Per *Väänänen*, aquest so de la semivocal *w*, per la seva obertura relativament gran, aconsegueix malament la funció de frontera sil·làbica; per això acaben reforçant-se o, en altres condicions, per fer-se mudes. Trobem transcripcions gregues com *Ουαλεριουϛ* = *Valerius*, *Ουεσουιου* = *Vesuvius*. A partir del segle I, es comença a transcriure diferent, per exemple, *Βεσβιου* = *Vesuvius* o *Νερβαϛ* al costat de *Νερουαϛ* = *Nerva*; i a partir d'aquesta època es confonen *b* i *w*, *Berus* = *Verus* (*Väänänen*, 1979, pàg. 92).

- CEB(ACTOC), *AVGVSTVS*.

REVERS: Dos personatges, *Marc Aureli* i *Luci Ver*, drets i vestits amb toga es donen la mà, el de l'esquerra porta un llibre.

Llegenda grega: ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΘΚC ΟΜΟΝΟΙΑ CEBACTΩΝ

ΟΜΟΝΟΙΑ està col·locada entre els dos personatges i CEBACTΩΝ a l'exerga (fig. 5).

- La paraula, OMONOIA és un substantiu que significa concòrdia, unió, unanimitat i és utilitzada habitualment en aquest sentit, tant en grec com en llatí.

- El mot CEBACTΩN, que hem trobat abreujat a l'anvers, vol dir respectable, venerable, august; en aquest darrer sentit s'usa com a títol. Està en genitiu plural i significa dels Augustos.

- ΠΟΜΠΕΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ, Pompeiòpolis, és el nom de la ciutat.

- Finalment, ΘΚC és el numeral que indicava l'any de la commemoració. Cada un d'aquests signes expressa un valor de centena, decena i unitat que, de dreta a esquerra, és el següent: C = 200, K = 20 i Θ = 9; aquests valors sumats proporcionen la datació respecte a la fundació de la ciutat 229, a la qual hem de restar els 66 anys a.C., data de la fundació pompeiana, si volem una datació actual; és a dir, 163 d.C. La pràctica de col·locar la data amb numerals a les monedes esdevé comú només en època hel·lenística. Abans es feia pel nom del magistrat epònim anual, el qual devia ser ben conegut en l'època de circulació de les monedes, però avui és poc precisa pel desconeixement que en tenim. La pràctica d'època sel·leucida va continuar amb l'Imperi romà en les ciutats d'aquell territori (Sear, 1991, pàg. xxv).

La traducció de les dues cares seria, per tant:

Emperador Cèsar L(uci) Aureli Ver August.

Concòrdia dels Augustos. Pompeiòpolis, 229 (any referit a la fundació).

És possible trobar medalles de Lucius Verus encunyades a les colònies i les ciutats gregues, entre aquestes darreres hi ha Pompeiòpolis, Cilícia (Cohen, 19, pàg. 38), on trobem altres monedes amb la mateixa datació, algunes en les anomenades emissions quasiautònomes perquè no tenen la referència a l'emperador del moment (Hill, 1964, pàg. 153-154, núm. 51-56).

Paral·lels llatins d'aquesta moneda són molt més habituals, presenta llegendes amb IMP. CAES. AVREL. VERVS AVG. (Cohen, 1860, pàg. 20, núm. 114-124) (el núm. 118 amb AVRELIVS desenvolupat). Totes aquestes al revers porten la llegenda: CONCORD. AVG. TR. P. COS II. – S. C.; amb AVGVSTOR amb i sense TR. P. o amb una tercera variant ja del 162 amb CONCORD. AVGVSTOR. TR. P. II COS. II. – S. C.

Al R.I.C. apareix també el tipus amb la mateixa llegenda llatina de

la primera tribunícia potestat (març-desembre de 161) o de la segona (desembre del 161 a desembre del 162 (R.I.C., 1972, pàg. 316-318). Exemples dispersos per tota la Mediterrània, com un sesterci de Luci Ver a l'antiga Iugoslàvia (Boric-Breskovic, 1989, pàg. 102).

Al conjunt monetari format per 669 bronzes, tot sestercis excepte un dupondi, trobat els anys 40 entre Dènia i Xàbia, comprat l'any 1992 per la Diputació d'Alacant a un particular, amb peces que van entre els primers anys de Vespasià i l'any 240, sota Gordià III, n'hi ha una d'emesa el 161, dedicada a Luci Ver i amb la Concòrdia dels Augustos al revers (Abascal, Olcina & Ramón, 1995, núm. 449, inv. 623, pàg. 58).

Aquesta emissió grega que tractem no porta la tribunícia potestat, ni el consulat, però no és difícil de datar amb precisió gràcies a la referència fundacional, mentre que les llatines amb llegenda sobre la Concòrdia són anteriors, d'entre el 161 i el 162.

Una vegada feta la descripció i coneguda la seva datació precisa, per conèixer més a fons la ubicació de la ceca, el significat de la moneda i els personatges que hi són representats volem desenvolupar alguns apartats que ens donaran una visió més àmplia.

LA CIUTAT.

Pompeiòpolis és la ciutat que apareix a la llegenda de la moneda. El seu origen cal buscar-lo en la campanya i la posterior ordenació que realitzà Pompeu Magne a Orient (fig. 3).

Anteriorment, però, havia existit una ciutat anomenada Soli. Les notícies de la seva fundació són confuses, probablement relacionables amb Rhodes (Liv., 37, 56: Rhodii, de Solis urbe, quae in Cilicia est, egerunt), tot i que també hi podia haver hagut relació amb Atenes. L'ètnic que s'hi refereix a les monedes més antigues, de mitjan segle V a.C., és *Σολεις* i *Σολιος*, que segueixen el models perses. A aquestes primeres emissions en seguiran diverses emissions: estàteres i òbols amb el cap d'Atenea, monedes de Baal i Ahura-mazda en temps del sàtrapa Tiriazus; possiblement fou seca també en temps de Mazaeus. Les darreres encunyacions de plata de Soli corroboren els tipus d'Atenea amb casc corinti i l'habitual botim de raïms.

La ciutat fou ocupada per Alexandre el 333 a.C. i les encunyacions

de bronze del període Selèucida, entre el 300 i el 80 a.C., tingueren una gran varietat de tipus amb la inscripció ΣΟΛΕΩΝ: Afrodita llegint sobre un brau, Dionisos, Rosa, Cornucòpia, Cap d'Àrtemis, d'Atenea, Òliva, Cap d'Helios, Àliga, etc. (Head, 1911, pàg. 729). Quan Tigranes d'Armènia va fundar Tigranocerta, poc després del 83 a.C., la va repoblar amb els habitants de dotze ciutats gregues, una de les quals devia ser Soli. En qualsevol cas, Soli fou destruïda per aquest i va romandre deserta fins que Pompeu la refundà, assentant-hi alguns dels pirates que havia dominat i sotmès. La data de la nova fundació de la ciutat està fixada la tardor del 66 a.C. (Hill, 1964, pàg. xxiv). ΠΟΜΠΗΙΑΝΩΝ fou la primera inscripció, però aviat fou canviada per ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ (Head, 1911, pàg. 729), amb una bona varietat de tipus, que van des del propi Pompeu, passant per les emissions quasi-autònomes fins a les imperials: el mateix Pompeu, Aratus el poeta filòsof, Crisipus l'estoic, i potser Filemó el poeta còmic, Tyche amb un riu-déu als seus peus, Zeus assegut aguantant Nike, Apol·lo dret, aguantant una branca i una lira sobre una columna, cap d'Helios, lluna creixent, dos botims de raïms, estel (Hill, 1964, pàg. xxiv-xxv; Head, 1911, pàg. 729).

Hi hagué una llarga i variada emissió de monedes l'any 229 de la ciutat (=163/4 d.C.), possiblement per commemorar algun festival o la inauguració d'algun gran edifici. Un dels tipus més interessants d'aquest any és el de CEBACTΩΝ OMONOIA de Marc Aureli i Luci Ver, un exemplar de la qual és objecte d'aquest estudi (Hill, 1964, pàg. xxv; Head, 1911, pàg. 729).

Amb la mort de Mitrídates del Pont es tancava un llarg capítol d'acions exteriors per part de Roma que comportava l'any 63 a.C. la renúncia a continuar amb l'expansió i el caràcter de província romana per a Bitínia, Cilícia i Síria que, combinades amb els estats vassalls de Roma: Galàtia, Lycaonia, Capadòcia, Lícia que ja ho eren anteriorment, més la incorporació d'Armènia, Sophene i Palestina, així com l'antic regne de Mitrídates amb el Pont i el Regne del Bòsfor, constituïen una mena de coixí de protecció que limitava amb el Regne Part.

Un dels trets més interessants d'aquesta reorganització fou l'empenya que va rebre la vida municipal en aquestes províncies romanes, cosa que s'aconseguí no només amb l'atorgament d'estatuts a les velles ciutats gregues i hel·lenístiques d'Orient, que incloïen privilegis fiscals, sinó també la creació de més de trenta-cinc nous centres urbans entre Anatòlia i Síria, que

actuaven com a centres administratius. Aquest programa satisfieia enormement l'orgull personal de Pompeu i la seva intenció obsessiva d'igualar Alexandre Magne; en són bona prova els noms de Pompeiòpolis, Magnòpolis, Magalòpolis o Nicòpolis (Fig. 3) (Roldán, 1991, pàg. 536-538).

HOMONOIA.

La Concòrdia fou deïficada pels grecs, com també ho fou pels romans, i es tracta d'una personificació purament abstracta (Grimal, 1963, pàg. 213). Un autor alexandrí n'explica fins i tot la genealogia: Homonoia era filla de Zeus i de Praxidiké, germana de Ktésios. Se li coneixen diversos temples, a Tralles o a Milet, sense comptar el que, segons Apol·loni de Rhodes, els argonautes li haurien consagrat a l'illa de Thinies, al Pont Euxí. Disposava d'un sacerdot per al seu culte a Queronea i a Pergue, on el seu culte estava associat al dels emperadors divinitzats. Tenia un altar a Olímpia, a més d'estàtues i monuments dedicats a la unió dels ciutadans d'un mateix país o de ciutats diferents (Saglio, 1908, pàg. 234-235).

A Roma simbolitzava la unió política entre els habitants d'una mateixa regió o l'afecte entre els membres d'una mateixa raça o família. Aquest caràcter doble permet pensar en un culte públic i un de privat. Al peu del Capitoli el primer temple li fou dedicat per Camil el 367 a.C. i que simbolitzava l'acord obtingut entre patricis i plebeus. El 304 a.C. l'edil curul Gn. Flavius va dedicar un segon temple a la Concòrdia. Trobem el tercer temple el 121 a.C. dedicat pel cònsol Optimius. Al començament de la segona guerra Púnica el pretor L. Manli consagrà un altre temple després d'apaivagar una sedició militar a la Gàl·lia, però els treballs no varen començar fins a deu anys més tard (Pottier, 1908, pàg. 1434).

Amb l'imperi la divinitat pren un caràcter més particular i es vincula a la mateixa persona de l'emperador pel seu títol d'Augusta. Lívia funda un nou temple. La mateixa Lívia reedifica el primer temple, situat a prop de l'arc de Septimi Sever, amb el nom de Concordia Augusta, però deixa la consagració al seu fill Tiberi, qui la fa en nom propi i del seu germà mort Drus, el 16 de gener de l'any 10 d.C. El pòrtic d'Eumachia a Pompeia, estava dedicat a la Concòrdia Augusta i a la Pietat, és a dir, a Lívia i a Tiberi, que llavors regnava.

La Concòrdia representava, com a divinitat privada, l'afecte conjugal i també la unió fraternal, com en el cas que ens ocupa entre M. Aureli i L. Ver o entre Caracalla i Geta. També il·lustrava la fidelitat dels soldats envers l'emperador sota la forma de Concordia militaris.

La pròpia deessa fou representada en les monedes sota l'aspecte de matrona, amb el cap cobert amb un vel i coronat amb una diadema; coronada de llorers com en una estàtua que Tiberi va fer col·locar en el seu temple fent al·lusió a les seves victòries sobre el Rhin (Pottier, 1908, pàg. 1434).

Trobem el nom Homonoia sobre monedes d'època imperial, on sol acompanyar la figura d'una divinitat amb l'actitud i els atributs (el corn de l'abundància, una pàtera, etc.) que habitualment s'associen a la personificació de la Concòrdia romana i també trobem el nom amb el símbol de les mans encaixades, símbol de la concòrdia sobre monedes de Nerva a Cesarea de Capadòcia (Saglio, 1908, pàg. 234-235). Aquesta abstracció es troba, per tant, sovint a la ideologia oficial, impresa sobre les monedes, expressa sovint la pacificació després d'alguna sedició o la fi d'alguna guerra civil (Grimal, 1963, pàg. 214).

Alguna de les ciutats hel·lenístiques més ben conegudes d'Anatòlia, com seria el cas d'Afrodísies, situada a la Cària interior, regió de la província senatorial d'Àsia, en època romana va emetre moneda amb motius molt diversos, que deixen entreveure l'estatus privilegiat de què gaudia: representacions del poder imperial amb el retrat de l'emperador i del Senat, aquest darrer amb l'aspecte d'un home jove i robust; concursos atlètics locals; el culte d'Afrodita i de diverses divinitats exòtiques; personificacions de les institucions ciutadanes com el Démos, la Boulé, la Gèrousia i els Néoi, entre les quals hi ha l'Homonoia com a institució política que associava ciutats entre elles.

Afrodísies va promocionar vivament aquestes relacions i per les inscripcions coneixem els noms de les ciutats amb les quals es va agermanar: Neàpolis; Hieràpolis i Colossae de Frígia, on es representa l'encaixada de mans entre les Tychai o Fortunes de Colossae i d'Afridísies (McDonald, 1990, pàg. 42, foto 4, moneda de Còmode el Jove, 180 d.C.); Efes, que mostra la personificació de les dues ciutats assegudes de front portant un ceptre i l'estatueta d'Afrodita (Augé, 1990, pàg. 49, foto 4, moneda de Septimi Sever); Antioquia de Meandre, també situada a la Cèria, il·lustrada pels dos Démoi que sostenen l'estatueta d'Afrodita d'Afrodísies (Augé, 1990, pàg. 49, foto 5, moneda d'Alexandre Sever).

Aquestes ciutats, per la seva banda, van establir lligams d'Homonoia amb altres ciutats, formant així una àmplia xarxa que ajuntava les ciutats més importants d'Anatòlia, de Grècia i d'altres punts més allunyats com Alexandria d'Egipte. En època romana, aquestes relacions de concòrdia, documentades sobretot per les monedes, no constituïen pas aliances militars i estaven desprovistes d'un significat realment polític i es feien per tancar acords d'interès comú, en d'altres podien haver tingut vincles religiosos o d'ancestres comuns. Sovint representaven actes més propers als agermanaments entre ciutats que es fan avui dia amb l'objectiu de promocionar lligams i intercanvis culturals o fomentar l'entesa internacional (McDonald, 1990, pàg. 42; Sear, 1982, pàg. xix-xx).

ELS PERSONATGES I EL CONTEXT CRONOLÒGIC.

Marc Aureli, nascut el 26 d'abril de 121 a Roma, se'l va anomenar Catilius Severus, però a la mort del seu pare, el 130, va prendre el nom de Marcus Annius Verus i, quan fou adoptat per Antoni el 138, el de Marcus Aelius Aurelius Verus. La seva família era originària de la Bètica i tenia un parentiu directe amb la família imperial.

Va tenir una infantesa tranquil·la, al costat dels seus avis i besavis; va rebre una excel·lent educació i als 14 anys es va convertir a l'estoïcisme, que ja mai més no va abandonar. És potser per això que se l'ha anomenat l'emperador filòsof. Però no és un filòsof que es dedica a l'especulació, sinó que, fidel a les seves creences i a una línia de conducta consistent a actuar de la manera més raonable possible, la va seguir en tots els actes de la seva vida.

Luci Ver era fill d'Eli Ver, va néixer l'any 130. Va arribar al tron el 161 conjuntament amb Marc Aureli, el seu germà per adopció. Sobre la seva personalitat no hi ha gaire acord i és difícil fer un esboç del seu retrat, ja que fou considerat pels mateixos historiadors de l'Antiguitat com un emperador maleït i els seus excessos i fets negatius, exagerats, segurament per poder ressaltar el retrat del seu associat Marc Aureli. Sembla cert que es tractava d'un caràcter totalment oposat al de l'altre emperador, vividor, fogós, jugador i addicte a tots els plaers de la vida, que no suporta l'ambient seriós, rígid, auster i sufocant del palau imperial. Així, mentre Cohen en recull totes les qualitats: "Verus tenia una bella figura, era amable, franc,

Ileial, sensual i ardent, amant dels plaers de tot gènere; li agradaven tots els exercicis corporals, els de la cacera, la palestra, etc. i estava afeccionat, en la seva joventut, a la poesia i a la eloqüència. Se li retreu excessiva prodigalitat, com en un sol sopar que va oferir, que li va costar sis milions de sestercis” (Cohen, 1860, pàg. 1); el seu biògraf Juli Capitolí es mostra moderat: “No está catalogado ni entre los malos ni entre los buenos emperadores. Pues se sabe que no estaba erizado de vicios, que no abundó en virtudes y, en fin, que vivió, no en un principado propio e independiente, sino ostentando un poder similar y de igual dignidad bajo el de Marco, de cuya línea de conducta se apartó, pues estaba marcada por el libertinaje de costumbres y por los excesos de una vida disoluta. En efecto, Vero era de costumbres sencillas e incapaz de fingir en nada.” (Capitolí, V, 1, 3-5). Per la seva banda, Flavi Vopisc Siracusà, biògraf de Marc Aureli, mostra una visió ben diferent: “Marco fue de una bondad tal que ocultó y excusó los vicios de Vero a pesar de que le causaban profundo malestar, le otorgó el título de “divino” después de su muerte, le honró con muchísimos sacrificios,” (Flavi Vopisc Siracusà, IV, 15, 3).

Antoninus Pius va morir el 7 de març de l'any 161, durant el quinzè any tribunicí de Marc Aureli. Luci Ver va rebre la Tribunicia potestas, al mateix temps que obtení del Senat l'associació a Aureli en el principat, potser perquè aquest no es veu capaç de sostenir tot sol aquesta càrrega. Si bé els senadors no veieren de bon ull aquesta petició, el poble la va aplaudir amb satisfacció. Per segellar aquesta col·laboració, el mateix any 161 Marc Aureli el promet amb la seva filla Annia Lucia, de 13 anys, amb la qual segons sembla no va tenir descendència.

L. Ver va acabar el seu primer any tribunicí el desembre del 161 per tal d'harmonitzar la línia cronològica del seu col·lega. Des d'aleshores les dates tribunicies i imperatorials dels dos emperadors corren paral·leles. (Flavi Vopisc Siracusà, IV, 7, 5-7: “Después de la muerte del divino Pío, al haberse visto obligado por el Senado a asumir la dirección del Estado (es refiere a Marc Aureli), designó a su hermano copartícipe del gobierno, dándole el nombre de Lucio Aurelio Vero Cómodo y le confirió los títulos de César y de Augusto. A partir de entonces comenzaron a gobernar el Estado simultáneamente y fue entonces cuando el imperio romano comenzó a tener por primera vez dos Augustos ... pues compartió con otro el imperio que < le habían confiado a él >. Después, él mismo recibió el nombre de Antonino. Y, como si fuera padre de Lucio Cómodo, no sólo le llamó Vero,

añadiéndole el nombre de Antonino, sinó que desposó a su hija Lucila con él, a pesar de que legalmente era hermano suyo”).

Tot i que el càrrec col·legiat d'Aureli i Verus en el principat fou una innovació constitucional es pot veure com la continuació lògica de la pràctica inaugurada per August i desenvolupada pels Flavis, Adrià i Pius, per la qual l'emperador escull un col·lega revestit amb poders tribunicis i consulars i ostenta el rang de Cèsar. Ara, d'alguna manera, els dos emperadors mantenen, al mateix nivell, amb igual participació tots els títols i distincions, i eren conjuntament responsables en el govern de l'Imperi (R.I.C., 1972, pàg. 195). L'únic càrrec que Marc Aureli no va compartir amb Luci Ver fou el de Pontifex maximus (Pericot & Balester, 1979, pàg. 187).

La unió de regnat s'obrí força pacíficament (s'acompleix la XV Tribunícia potestat d'Aurelius i la primera de Verus) i les monedes de l'any 161 fan referència principalment a enregistrar l'ascensió dels coemperadors. El tipus característic mostra Aurelius i Verus, togats, dempeus i de front donant-se l'un a l'altre la mà dreta; la llegenda diu CONCORD., CONCORDIA o CONCORDIAE AVGVSTOR(um). L'única altra commemoració de l'any que es registra és la Liberalitas dels emperadors recentment coronats, amb la llegenda LIB. AVGVSTOR. o simplement amb TR. POT. Per la resta, trobem alguns tipus amb caràcters més convencionals, per exemple, FEL(icitas) TEMP(orum), PROV(identia) DEOR(um) i SALVATI AVGVSTOR(um). Tots aquests varen continuar sobre les monedes dels anys següents.

Si el període d'Antoninus Pius es va caracteritzar per la calma i tranquil·litat, el mateix any 161, acabats de pujar al tron imperial, l'amenaça de guerra s'acumula a l'Est i a l'Oest; el perill d'aquesta darrera banda fou temporalment apartat. Les incursions puntuals al nord de Bretanya i a Renània i Germània les legions han d'aturar una incursió dels Cates, els atacs al districte del Rin es varen deturar sense massa dificultats; aquests petits esdeveniments no es reflecteixen a les monedes. Els fets de l'Est, en canvi, foren més seriosos. Un altre cop el regnat d'Armènia acompleix la funció de zona de contenció entre Roma i el regne Part. El rei Vologeses va envair Armènia i assegué al tron Pacorus. La derrota de la legió romana comandada per P. Aelius Severianus va fer que després d'això els parts, animats per la seva victòria, envaïssin Síria i seguïssin derrotant l'exèrcit romà, llavors comandat per L. Attidius Cornelianus. Calien mesures urgents, Aureli decretà un allistament general de tropes i nomenà el seu

col·lega Verus comandant en cap (R.I.C., 1971, pàg. 196-197). Marc Aureli envia el seu associat, Luci Ver i el general siria Avidius Cassius per combatre Vologese, rei dels parts, i hi lluitaran fins al 166.

A inicis de l'any 162, amb la XVI TR. P. d'Aurelius i la TR. P. II de Verus, es va planejar la *Expeditio orientalis* i a la primavera els dos emperadors surten de Càpua. Aureli retorna i Ver segueix per unir-se a la flota, però només va anar fins a Canusium, on es va posar malalt sobtadament (Capitolinus, V, 6, 7). Podria ser que la llegenda SALVTI AVGVSTOR(um) fes referència a la seva recuperació. La partida de Verus cap a Orient es recorda en diverses monedes amb la llegenda PROPECTIO AVG. TR. P. II. Verus és representat amb el cap descobert, armat amb llança, muntant al llom d'un cavall. Sobre els sestercis està acompanyat per un guàrdia de corps (R.I.C., 1971, pàg. 197). De retorn a Roma, l'exèrcit va portar la pesta que devastà Roma i l'imperi durant quinze anys. Els estralls d'aquesta pesta, potser no tan exagerats com ens volen fer creure alguns historiadors antics, va provocar milers de víctimes i va tenir greus conseqüències econòmiques i socials, fins al punt que alguns historiadors moderns hi veuen el començament de la decadència de Roma (Zosso & Zingg, 1994, pàg. 55).

Cap al mes de febrer del 169, quan torna a Roma, Luci Ver té un atac d'apoplèxia i mor al cap de tres dies. Entre el 167 i el 175, Marc Aureli va haver de restablir l'ordre en el Danubi, on els Quades, Marcomans, Sàrmates i altres pobles, empesos per més pobles germànics, travessaren la frontera fins arribar al nord de la Península Itàlica. Foren aturats uns i altres en sengles topades els anys 172, 173 i 175. Però els problemes no se li acaben. El mateix 175, a partir del rumor de la seva mort en el cap de batalla, el general Avidius Cassius es proclama emperador. Aviat és assassinat per l'exèrcit, fidel a l'emperador. I dos anys més tard, més disturbis a la frontera del Danubi. Tot això fa que les arque de l'imperi es vagin buidant, que els diners per mantenir l'exèrcit en constant activitat siguin insuficients, la qual cosa provoca la pujada d'uns impostos i l'establiment de nous i que el mateix exèrcit, que anys abans es va veure delmat per la pesta, s'hagi de nodrir de gladiadors, rodamons, esclaus, bergants i tota mena de gent de mala vida. Però per altra banda, aquesta manca de diners va fer que s'establís un control més estricte de les despeses, amb obertura d'expedients i la venda en pública subhasta del tresor d'Adrià. Aureli promulgà nombroses lleis per regular la vida municipal i civil i agi-

litar l'administració de justícia. No obstant això, si afavoreix la vida municipal, no mostra cap preocupació pels sectors de la societat més miserables.

Si en el fons Marc Aureli és un conservador, un continuista de la política dels seus antecessors, en el camp de la religió el seu pensament és totalment diferent. No entén el pensament dels cristians, als quals fins aquell moment s'havia tolerat, i fa el possible per limitar la seva influència, ja que aquells que no adoren els déus tradicionals representen un perill per a la comunitat i per a l'ordre del món. En no voler acceptar les creences de la comunitat, considera que se n'aparten i s'autoexclouen i, per tant, es tracta d'una sedició que cal combatir. A començament del mes de març del 180, mentre es troba en campanya cap a la Panònia, cau malalt i mor el 17 del mateix mes després d'una setmana d'agonia.

CONCLUSIONS.

La moneda, més enllà d'una funció primària de caràcter econòmic, en la mesura que proporciona un suport per a la inscripció de motius iconogràfics, i aprofitant la mobilitat que li dona la circulació, va facilitar que fos usada com a mitjà ideal per a la difusió d'un missatge oficial. La incorporació del retrat del cap d'Estat com una manifestació del poder, si bé no és contemporània a la creació de la moneda, es remunta ja entorn el 500 a.C., quan apareix Darius I, el Gran Rei de Pèrsia, i l'impacte que va causar aquesta innovació va fer que es continués fins avui (Trillmich, 1989); l'associació a conceptes abstractes i personificacions lligades a la figura imperial o a les ciutats van reforçar la difusió del missatge (Martín-Bueno, 1995; Gimeno, 1995). Si això és clar en els tipus habituals, encara és més accentuat en les emissions que tenien una funció propagandística com a element principal, com és el cas que ens ocupa, en la qual ultra l'aspecte monetari prima la funció commemorativa.

No sabem quina fou la causa del tiratge d'aquest tipus; algú ha suggerit l'edificació d'un gran edifici, no ho sabem. En tot cas, sabem que es tractava d'unes ceques que treballaven amb una gran qualitat i amb una gran activitat, com demostra el fet que sorgissin monedes per un fet tan puntual com la malaltia de Luci Ver l'any 162. És curiós com mentre en els tipus llatins el motiu de la Concòrdia del Augustos és tractat durant el pri-

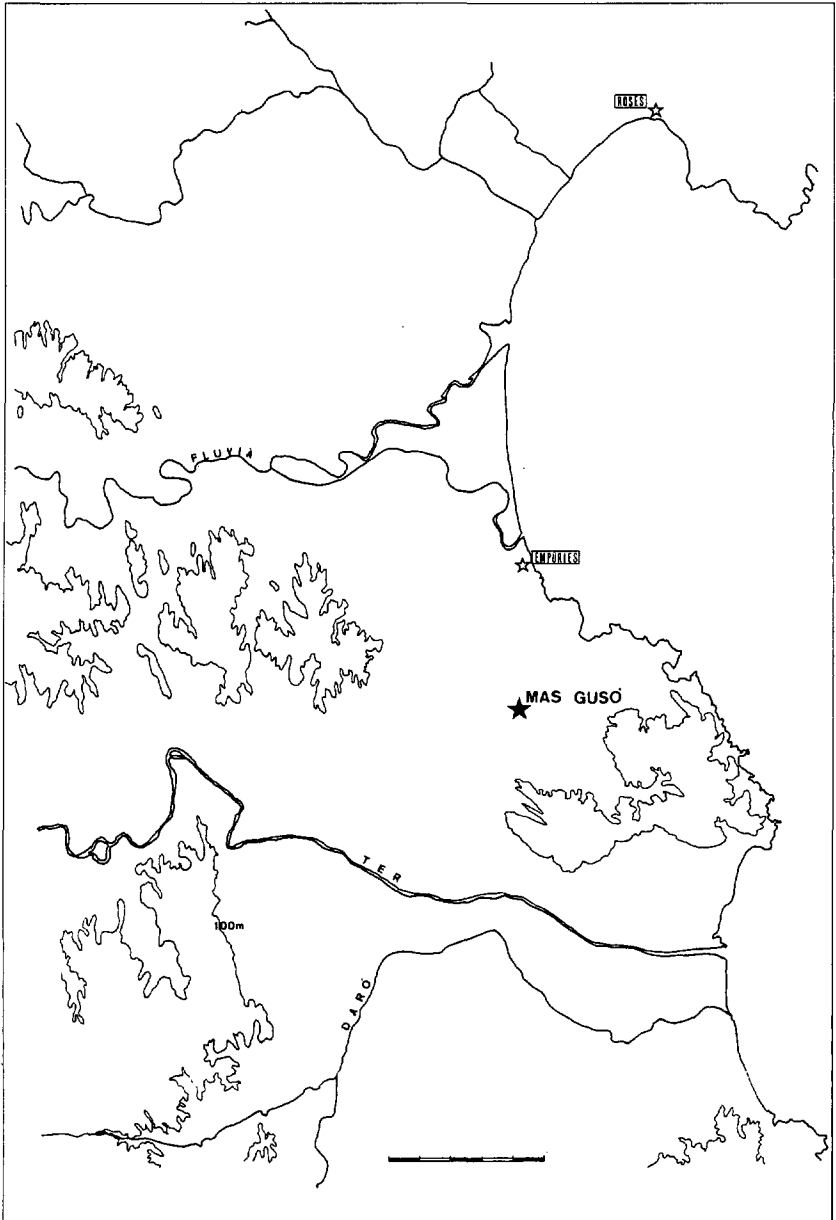
mer i segon consolat de Luci Ver, amb motiu de l'associació al poder d'aquest al costat de Marc Aureli i, per tant, entre març de l'any 161 i desembre del 162, en les amonedacions gregues com la que presentem el mateix motiu es data l'any següent (163 d.C.).

És impossible de saber els canals que va seguir aquesta moneda, encunyada a Cilícia, en una de les regions més orientals de l'Imperi, fins arribar a l'altre extrem dels dominis romans. ¿Va ser transmissió mà a mà fins que va arribar a algú que vivia i passava, via Empúries, per la vil·la de Mas Gusó? O potser fou amb una voluntat de col·leccionisme? No ho sabem, però sigui com sigui, el sol fet d'haver recorregut aquest llarg trajecte demostra que la moneda va acomplir amb escreix el paper que se li va assignar en el moment de la seva concepció.

BIBLIOGRAFIA.

- ABASCAL, J. M., OLCINA DOMENECH, M. i RAMÓN SÁNCHEZ, J. (1995). Un tesoro de sestercios romanos procedente de Territorium de Dianium (Hispania Citerior), Catálogo de Fondos del Museo Arqueológico (VI), Alicante.
- AUGÉ, Ch. (1990). Dieux et héros sur les monnaies d'Aphrodisias, Les dossiers d'Archéologie, 148, Paris, pàg. 46-61.
- BORIC-BRESKOVIC, B. (1989). Sestercio de Lucio Vero, Retratos antiguos en Yugoslavia, Barcelona, pàg. 102.
- CASAS, J. (1988-89). Exploracions i excavacions a la vil·la romana del Mas Gusó (Albons-Belcaire, Baix Empordà), Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, XXX, pàg. 9-35.
- COHEN, H. (1860). Description historique des monnaies frappées sous l'Empire Romain, 3, Paris.
- DD. AA., Historia Augusta, Akal Clásica, Madrid, 1989.
- GIMENO, J. (1995). La moneda i la invenció de l'Imperi, El missatge de la moneda a la Roma antiga, VIII Cicle de conferències, Gabinet Numismàtic de Catalunya, MNAC, Barcelona, pàg. 61-83.
- GRIMAL, P. (1963). Dictionaire de la mythologie grecque et romaine, Presses Universitaires de France, Paris.
- HEAD, B. V. (1911). Historia Numorum a manual of greek numismatics, Oxford.

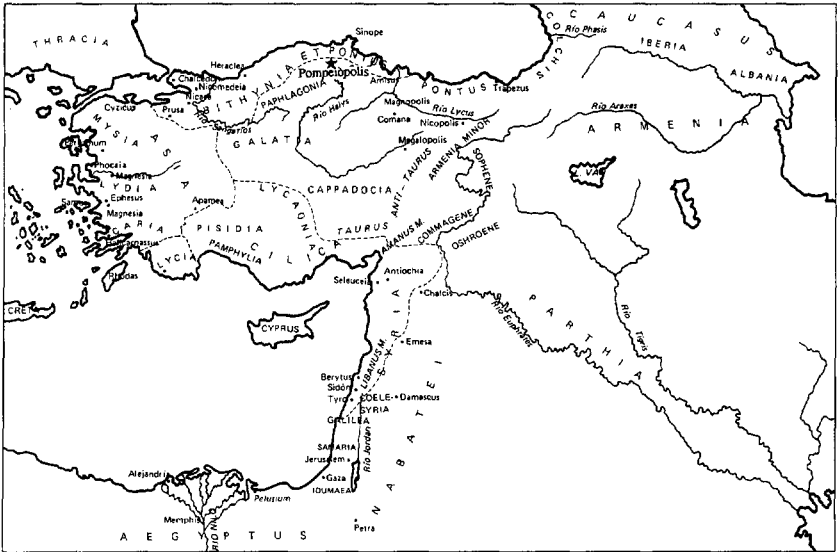
- HILL, G. F. (1964). Catalogue of the greek coins of Lycaonia, Isauria and Cilicia, A catalogue of the greek coins in The British Museum, Bolònia.
- MACDONALD, D. (1990). Le monnayage d'Aphrodisias, Les dossiers d'Archéologie, 148, Paris, pàg. 38-45.
- MAROUZEAU, J. (1955). La pronuntiation du latin, Collection d'Études Latines, Série Pédagogique, 1, Paris.
- MARTÍN-BUENO, M. (1995). Ciudad y propaganda a través de la moneda, El missatge de la moneda a la Roma antiga, VIII Cicle de conferències, Gabinet Numismàtic de Catalunya, MNAC, Barcelona, pàg. 43-59.
- PERICOT, L. i BALLESTER, R. (1979). Historia de Roma, Montaner y Simon, Barcelona.
- POTTIER, E. (1908). Concordia, a DAREMBER & SAGLIO, Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines, Paris, pàg. 1434.
- R.I.C. III (1972). Roman Imperial Coinage, vol. III, Antoninus Pius to Commodus, Londres.
- ROLDÁN, J. M. (1991). Historia de Roma, I, La República romana, Cátedra, Madrid.
- SAGLIO, E. (1908). Homonoia, a DAREMBERG & SAGLIO, Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines, Paris, pàg. 234-235.
- SEAR, D. R. (1991). Greek Imperial Coins and their values. The Local Coinages of the Roman Empire, London.
- TRILLMICH, W. (1989). Retratos y numismática, Retratos antiguos en Yugoslavia, Barcelona, pàg. 169-171.
- VÄÄNÄNEN, V. (1979). Introducción al latín vulgar, Gredos, Madrid.
- ZOSSO F. i ZINGG, Ch. (1994). Les empereurs romains. 27 av. J.C. - 476 ap. J.C., Errance, Paris.

1.- Situació de la vil·la del mas Gusó, al rerepaís emporità.

2.- Campanya d'excavacions de l'estiu de 1995. En primer terme, el mur perimetral est; a la part baixa del primer turó, entre el jaciment i el massís del Montgrí, es localitza una segona gran vil·la amb una cronologia similar a la del mas Gusó.

3.- Mapa del Mediterrani amb la situació de la ciutat de Pompeiòpolis i altres fundacions Pompeianes.

4.- Anvers de la moneda.

5.- Revers de la moneda.